

Středoškolská technika 2023

Setkání a prezentace prací středoškolských studentů na ČVUT

Výuka severského písennictví v nižších ročnících gymnázia

Denisa Rezková

Gymnázium Zikmunda Wintra
náměstí Jana Žižky 186, Rakovník

Poděkování

Chtěla bych poděkovat paní učitelce Janě Sukové za to, že vedla mojí ročníkovou práci a byla vždy ochotná mi poradit se vším co jsem potřebovala. Dále bych chtěla poděkovat třídě O1 za vyplnění pracovního listu.

Anotace

Tato práce se zabývá severským písemnictvím, runami a runovým písmem. Cílem mé ročníkové práce bylo zjistit více o severské kultuře, která je v některých ohledech záhadou. Zjistit, které runy se používaly pouze jako posvátná znamení a jaké pro běžné psaní.

Klíčová slova

Runy; mytologie; literatura; sága

Annotation

This work deals with Nordic literature, runes and runic script. The aim of my year's work was to find out more about Nordic culture, which is a mystery in some respects. Find out which runes were used only as sacred signs and which for ordinary writing.

Keywords

Runes;mythology;literature;saga

Obsah

1	Úvod	4
2	Severské písemnictví	5
2.1	Runy	5
2.1.1	Rozdělení run	5
2.1.2	Nálezy s runovými nápisy	6
2.1.3	Využití run	8
2.2	Ságy	8
2.2.1	Eyrbyggja saga	9
2.2.2	Njálova sága	9
2.2.3	Mladší edda	10
2.3	Mytologie	10
2.3.1	Božstvo	10
2.3.2	Místa a události	12
2.4	Odraz v současné kultuře	13
2.5	Praktická část	13
3	Závěr	19
4	Použitá literatura	20
5	Seznam obrázků a tabulek	22
6	Příloha 1: tabulka pojmů	23

1 ÚVOD

Pro moji ročníkovou práci jsem si vybrala téma severského písennictví. Setkala jsem se s ním již v minulosti, a řekla jsem si, že budu mít jistě příležitost se o tomto tématu dozvědět více. Vzhledem k tomu, že se chci po ukončení gymnázia věnovat studiu historie, bylo pro mne severské písennictví volbou číslo jedna.

Cílem mé ročníkové práce je dozvědět se více informací o severské literatuře, mytologii a runách. Tato mytologie bohužel není tak rozšířená a známá jako například řecká mytologie. Chtěla jsem zjistit, jak se přesně postupuje při dešifrování nejrůznějších runových nápisů, a jak velkou úlohu při tom hraje materiál, do kterého je nápis vrytý, jak je starý a kde se nacházel.

V teoretické části mé ročníkové práce bych se chtěla věnovat runám, runovému písmu, rozdělení run do čtyř základních futharků, runovým nálezům, významům run, ságám a mytologii. Tuto část bych chtěla rozdělit na základní božstvo a místa objevující se v nejrůznějších bájích.

Praktická část je zpracována do pracovních listů a do prezentace pro mladší ročníky gymnázia. Ráda bych studium historie spojila s pedagogikou.

Má ročníková práce obsahuje několik odborných názvů, které jsou vysvětleny v tabulce.

2 SEVERSKÉ PÍSEMNICTVÍ

Je literatura severských zemí Dánska, Norska, Švédska, Islandu a Anglie. Patří sem mluvená a později písemná forma literatury. Texty se začaly zapisovat až kolem 13. století do té doby se předávaly ústně. K tomuto tématu se řadí i dnešní moderní literatura. V mé ročníkové práci do tohoto téma zahrnu i runy.

2.1 Runy

Slovo runa má původ v starověkých germánských dialektech. Znamená mysterium či tajemství. Současný německý význam je šeptat. Toto označení se začalo používat pro každý symbol, který je označením nějaké idey. Postupně se však tento pojem začal používat pro písmo. Všem symbolům byla přidělena fonetická hodnota. První runy jako samostatné symboly byly použity mezi léty 150. – 50. př. n. l. Historicky nejstarší a dodnes dochovaný runový nápis je na Meldorfské broži vyhotovené roku 46 n. l. Předpokládá se, že runy přesněji řečeno runové symboly vznikly z etruského písma, které se používalo především na severu dnešní Itálie. Zde to pravděpodobně pochytil obchodník či válečník, který toto písmo systematizoval a dodal původní germánské nářečí. Runová písmena se postupně dostávala mezi ostatní germánské kmeny, ty je používaly i o několik stovek let později.^[3]

2.1.1 Rozdělení run

Starší futhark je původní runové písmo, skládalo se z 24 znaků. Tyto runy byly používané až do roku 800 n. l. Poté se většinou přešlo na anglosaský futhark. Starší futhark obsahoval 3 rodiny zvané aetty. Název futhark je odvozen od prvních tří run: Fehu, Hagalaz a Tiwiz. Každá z těchto rodin obsahovala 8 znaků. Dělení na rodiny se používalo i v novějších abecedách.^[3]

Anglosaský futhark se vyvinul ze staršího futharku, který se postupně rozšířil na 26 poté 28 až na konečných 33 znaků. Není přesně známé, kdy vznikl, ale nejstarší nápis se nachází na britských ostrovech. Je pravděpodobně z druhé poloviny 5. století. Jeho autorem je neznámý skandinávský runový mistr. Nemůžeme s jistotou určit, zda byl nápis vytesán na místě nebo sem byl dovezen. Obsahuje totiž podobu runy H s jednou příčkou namísto dvou. Nejstarších 24 run bylo rozšířeno na 26. K prvním změnám došlo v 6. století, některé runy byly přesunuty na jiné pořadí. Pozdější vývoj závisel na anglickém jazyce.^[3]

Mladší futhark je systém run o 16 znacích. Nejhojněji se používá po celou vikingskou éru mezi lety 800–1100 n. l. Ve středověku se runy přestaly používat kvůli vlivu křesťanství, jehož představitelé se je pokoušeli zničit. Je to reformace staršího futharku. V 8. století n. l. se stala skandinávská nářečí jazykovědně složitějšími. Runový systém se však snížil o 2 symboly, což je v abecední historii velmi neobvyklé. Je to důsledkem toho, že tuto reformaci provedli především runoví mistři a lidé podobní kněžím, ne písaři či gramatici.

Proto se písemná forma tohoto období zásadně liší od formy mluvené. Mladším futharkem, který měl velký význam pro ezoterické práce se zabývá Rune-Gild, škola v dnešním Německu. Tento systém je též v souladu s Eddou a její symbolikou.^[4]

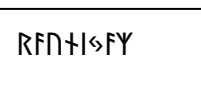
Armánský futhark má především ezoterický význam k psaní se prakticky nepoužíval. Podle Guidda-von-Lista je tento systém o 18 znacích původním ze čtyř základních futharků. Z něj jsou podle něj odvozeny všechny ostatní runové systémy. Stal se hlavním abecedním systémem používaných německými ezoterickými filozofy. Armánský futhark je zcela odlišný od ostatních systémů. Jména run jsou opravdu základem slov, ze kterých vznikl Arijsko-germánský jazyk. Lze z nich odvodit ezoterické významy moderních slov.^[4]

Runy se používaly především při různých rituálech, popisovaly se jimi meče, prsteny a jiné osobní věci vikingských bojovníků. Velmi častým bylo vyrývání run do kamenů či kmenu stromů. Některé z těchto runových kamenů zůstaly na svém místě, jiné převáželi do Anglie či na Island. Tři runové nápisy můžeme najít i v byzantském kostele Hagia Sofia v dnešním Istanbulu. Tyto nápisy zde pravděpodobně vyryl vikingský obchodník v 8. st. n. l. Často se nacházely ve skandinávských kamenných kostelech, roubených kostelech a hospodářských budovách.^[4]

2.1.2 Nálezy s runovými nápisy

Dosud nejstarší známý runový nápis se nachází na sponě objevené v Meldorfu v kraji Dithmarschen severně od ústí Labe. Archeologové datují tento nález přibližně kolem roku 25 n. l. Jsou zde vyryty čtyři znaky, jejichž interpretace není zcela jednoznačná. Německý badatel Diiwel a jeho kolega Moltke tvrdí, že jde o runový nápis. Zatímco dánská specialista Stoklundová nevyklučuje, že jde o pouhé ornamenty, které měly pouze zdobit sponu.^[5]

Hrot oštěpu Øvre Stabu je železný oštěpový hrot, na kterém je vyryt nápis ve starším futharku. Je datován do druhé poloviny 2. století, přibližně kolem roku 180 n. l., což z něj činí jeden z nejstarších zachovaných runových nápísů. Byl objeven na farmě Øvre Stabu v Opplandu v Norsku. Byl nalezen v jednom ze dvou hrobů spolu s dalšími hrobovými předměty. Hrot oštěpu je typu Vennolum, oštěp typický pro období od roku 150 n. l. do roku 550 n. l. Má délku 28 cm. Runy jsou vyryty technikou „cik cak“ a nejsou zcela zachovány důsledkem koroze. Nápis raunijaz což znamená tester, je s největší pravděpodobností jméno oštěpu.^[1]

Další z nápísů najdeme na kameni z ostrova Beginish v irském Kerry. Kamenná deska, která je dlouhá přes 185 cm, byla nalezena při archeologických výzkumech. Byla nejspíše umístěna nad vchodem do domu s kruhovým půdorysem. Kámen byl pravděpodobně odebrán odněkud poblíž a znovu použit jako stavební materiál. Nápis archeologové datují do 11. století – je vytesán runami z mladšího futharku a formulován v norštině. Tento kámen svědčí o spojení mezi různými národy a zeměmi v době Vikingů. O tomto nápisu

vědci hodně diskutovali. Nápis lze dešifrovat tak, že někdo zvedl kámen a někdo zatřásl runy. Jména lidí se však přečíst nepodařilo, neboť se zjišťují obtížněji. Zvětráváním a vyrovnáváním povrchu je způsobeno, že několik čar je jen stěží vidět. Někteří vědci se přiklánějí k názoru, že je v nápisu obsažen tvar runy $\mathfrak{M}$, se vzprímenou holí a dvěma větvemi na obou stranách. Jiní tvrdí, že se nejedná o tvar runy $\mathfrak{M}$, ale runy $\mathfrak{K}$ $\mathfrak{P}$. Díky různým světelným podmínkám se na povrchu objevují různé rysy. ^[6]

Runový nápis od Finnesloftet ve Voss byl objeven ve středověké stavbě s několika dalšími drobnými runovými nápisy a kresbami. Dřevo je datováno kolem roku 1295 a nápis pochází nejspíše ze 14. století. Jeden z nápisů byl na kládě ve východní stěně jednoho z oblouků ve spodním patře. Vyskytlo se pár problémů s přečtením tohoto nápisu, byl totiž částečně skryt pod později dostaveným opěrným sloupkem. Teprve když byl tento sloupek dočasně odstraněn, bylo možné vidět všechny runy. Dalším problémem bylo, že na stěnách nebyly pouze jasné znaky a kresby, ale mnoho druhů škrábanců, které mohly pocházet právě od přidělaného sloupku. Runy proto mohou být překryty nejhrůznějšími čarami, které s nimi nemusí vůbec souviset. Je proto velmi náročné runy dešifrovat. Jeden ze škrábanců připomínal spojovací runu neboli dvě runy, které mají stejnou hůl. Pozdějším prozkoumáním se zjistilo, že jedna ze zakřivených čar se liší od čar, které tvoří runové znaky. Zdá se, že není součástí samotné runy. ^[6]

Spona z Bratsbergu je z pozlaceného stříbra. Pochází ze 4-5. století n. l., runy jsou vyryty na zadní straně. Byla nalezena na farmě v Telemarku. Staroseverský runový nápis se skládá ze dvou slov Já, eril. Znaky jsou vyryty poměrně blízko u sebe s pomocí spojovacích run. Měří 14,5 cm na délku a 6 cm na šířku. ^[10]

Obr. 1

Kylversteinen z Gotlandu je část kamene, který nese celou sérii run staršího futharku a také jedno speciální znamení, které není součástí této řady. Může se jednat o kombinaci několika t-run. Napravo od tohoto nápisu je krátký soubor pěti run, u kterých je význam stále nejasný, není proto zcela jisté, zda se jedná o nápis nebo jen několik run náhodně napsaných vedle sebe. Kamenná jeskyně byla součástí hrobu pocházejícího ze 4. století. ^[10]

Obr. 2

Dynnasteinen je asi třímetrová trojúhelníková deska z růžovočerveného pískovce s runovými nápisy na jednom z jeho okrajů. Obsahuje také obrázky na přední straně desky. Pochází z let 1040-1050 našeho letopočtu, a jde o první křesťanské malířské dílo v Norsku. Obraz na přední straně je betlém Matouše s Ježíškem, pannou Marií a třemi mudrci na koních, dále je zde zobrazen přechod přes most do posmrtného života. ^[7] V textu jsou zmíněny dvě ženy, dcera a matka oplakávající svou dceru. ^[10] Nápis je v mladším futharku, i když jsou zde použity jak dlouhé, tak krátké větve. ^[7] Kámen byl nalezen mezi starými rodinnými hroby. Kámen je uložen v muzeu Kulturní historie v Dánsku a jeho kopie se nachází na vrcholu hrobu v Hadeland Folkenmuseum. ^[10] V

překlada zní nápis "Gunnvor, Thrydrikrova dcera, postavila most na památku své dcery Astridr. Byla to nejšikovnější panna v Hadelandu "[7]

Obr..3

× kunuur × kirþi × bru × þrirkis tutir × iftir osriþi × tutur × sina × su uas mar hanarst ×
o haþalanti

2.1.3 Využití run

Runy se používaly k léčení nejrůznějších onemocnění fyzických i psychických. Podle výpovědi valkýry Sigfridy oplývali runoví mágové léčivými rukami. Používaly se dva druhy léčení. Prvním druhem je nespecifická aplikace run, které podporují dobré zdraví, fyzickou sílu a vytrvalost. Druhým způsobem je aplikace run na konkrétní poraněná místa a specifické zdravotní problémy. Při opakovaném používání prvního druhu se výrazně zlepšil zdravotní stav, a byly zmírněny chronické potíže, které by mohly nastat. Runy byly podle starověkých léčitelů spojeny s tělem. Pro léčení psychických potíží se používalo harmonizování těla určitou soustavou run. [4]

Při léčbě ležel pacient na posteli hlavou na sever. Léčitel stál za pacientem směrem k severu. K opětovné harmonizaci zdraví pacienta se používala I-run. Léčení bylo doprovázeno opakovaným zpěvem této runy a pacient byl uveden do polohy připomínající tuto runu. K diagnostikování se používalo zpívání H-runy, léčitel při tom pohyboval oběma rukama nad tělem pacienta, aby zjistil příčinu onemocnění. [4]

Pro léčbu horečky či onemocnění hlavy se používala runa FA. Onemocnění krku, jater nebo nervové potíže léčil mág runou IS. K léčbě žlázových zánětů nebo otoků lymfatických uzlin sloužila runa EH. Na problémy v oblasti hrudníku se používala runa OTHIL a UR. Onemocnění zad či srdce léčila runa OTHIL. K léčbě infekce a kožního onemocnění se používala runa NOT a LAF. Zlomeniny kostí nebo poškození kůže léčila runa FA.[4]

2.2 Ságy

Sága je příběh, který patří do norského-islandského literatury středověku. Jde o ústní nebo písemné vyprávění bez ohledu na délku, obsah nebo formu. Rozlišují se skutečné a smyšlené příběhy, ale hranice mezi historií a autorovou fantazií můžeme jen stěží rozlišit. Slovo sága pochází ze slovesa segja což znamená vyprávět. Ságy byly sepsány mezi lety 1160-1400. Ságy jsou povětšinou texty s neznámými autory i když bylo předloženo několik hypotéz, kdo jsou autory některých z nich. U některých královských a současných ság známe autory, například Snorre Sturlason a Sturla Tordarson. Ságy můžeme dělit podle tématu na královské ságy o norských a dánských kráľích, ságy Island'ánů, rodinné

ságy a biskupské ságy. Nebo dělením na starové ságy, minulé ságy a současné ságy. Toto dělení závisí na čase, který uběhl mezi událostí v sáze a dobou, ve které ji autor napsal. Dále je dělíme na Fornalderovy neboli hrdinské ságy, ságy svatých, rytířské ságy a dobrodružné ságy.^[13]

2.2.1 Eyrbyggja saga

Eyrbyggja sága nebo také sága o øyrbyggane patří mezi jedny z nejznámějších islandských ság. Pochází ze 13. století. Velmi podrobně popisuje dobový každodenní život kmenů na Islandu v raném středověku. Jsou zde popsány zvyky, hospodaření, oděvy i soudní příkazy. Sága má proto velký historický význam. Byla inspirována několika dalšími ságami, Ságou o Gisle Surssonové, ságou o Laksdølane a Heiðarvíga ságu. Sága byla přepsána v několika rukopisech, nejznámější je Vatschyrna, která shořela při požáru v Kodani roku 1728. Text je zachován v opisech z 18. století. V některých oblastech se předávala na kusech pergamenů. Dodnes je v útržkách dochovaná téměř celá sága. Sága je o bojích mezi kmeny na severní straně Snæfellsnes. Hlavními aktéry sporu jsou dva kmeny, které vedou Snorri Goði a Arnkel. Snorri Goði byl moudrým náčelníkem kmenu ze Snæfellsnes. Byl střední výšky, štíhlý a pohledný, měl blondě vlasy a zrzavé vousy. Pro své přátele byl dobrý, jeho nepřátelé ho považovali za chladného. Je zobrazen jako klasický hrdina. V sáze je zobrazeno jeho konvertování ke křesťanství a prohlášení křesťanství oficiálním náboženstvím Islandu. Společně se svými nevlastními bratry zabije Arnkela, Je zde zobrazeno i následné soudní líčení za jeho smrt. Spory jeho rodiny s rodinou Thorlakssonů. Snorri provdal svou dceru za jednoho z Thorlakssonových synů, tak byl mezi rodinami uzavřen mír. Účastnil se též bitvy u Alftafjordu. Snorri měl mnoho dětí, všechny však výhodně provdal nebo oženil. Arnkel se stal náčelníkem Hollyfell po smrti svého otce. Soudil se se Snorrím o dřevo a několik území Snæfellsnes, která podle něj náležela jeho rodině. Snorri a jeho nevlastní bratři na něj zaútočili při obdělávání pole, snažil se bránit, ale nakonec ho ubodali. Sága také popisuje objevení Grónska Erikem rudým.^[8]

2.2.2 Njálova sága

Njálova sága nebo také Sága severského Njála Brennu, sága Njála je největší a nejslavnější islandskou ságou. Je zachována v řadě rukopisů, nejstarší pochází doby kolem roku 1300. Děj se většinu času odehrává na jihu Islandu kolem roku 1000 a zobrazuje přechod mezi pohanským a křesťanským způsobem života v zemi. Nejspíše byla napsána kolem roku 1280. Najdeme zde mnoho historických postav a událostí, ale i motivy folkloru a putování. Ságu je rozdělena na dvě hlavní části. Hlavními postavami prvního dílu jsou rytířský hrdina, obr Gunnar Hámundarson z Hlíðarendi a jeho přítel a poradce Njál Torgeirsson v Bergþórshvállu. Kvůli nevěře jeho krásné manželka Hallgerd, musí Gunnar do vyhnanství, které má trvat tři roky. Ale on ho nedodrží, vrací se zpátky domů navzdory svému slibu. Na cestě je přepaden svými nepřáteli a hrdinně bojuje přesile, než padne. Druhá část ságy pojednává o osudu Njála, který se ze všech sil snaží situaci do, níž se dostal. I přes jeho snahy to končí upálením Njála a jeho ženy a synů v

Bergþórshvállu. Poté dojde k bitvě u Alltingetu. Dále se zde setkáváme se švagrem Njálových synů, který se krutě pomstí několika žhářům. Tato část končí definitivním usmířením všech v duchu křesťanství. Njálova sága byla mnohokrát přeložena do norštiny. Nejnovější překlady jsou z roku 2018 od Jona Gunnara Jørgensena do Bokmálu, což je jedna z oficiálních variant spisovné norštiny a z roku 2014 Jana Ragnara Haglanda do Nynorsku, což druhá z oficiálních variant spisovné norštiny.^[12]

2.2.3 Mladší edda

The Younger Edda nebo také Snorre's Edda, Mladší Edda, Nor Snorra Edda je učebnice poezie z období kolem roku 1220, kterou nejspíše napsal Snorre Sturlasonovi. Snorre's Edda je často nazývána Mladší eddou, aby se nepletla se Starší eddou, což je severská sbírka básní a legend s neznámým autorem. Snorre's Edda je hlavním zdrojem znalostí o severské mytologii a výuky veršů. Snorrova Edda byla kompletně předána v řadě rukopisů. V nejstarším z nich, Codexu Upsaliensis, který je zde uchovávan. Od roku 1300, se kniha nazývá Edda a za jejího autora je považován Snorri. Kniha se skládá z prologu a tří hlavních částí. Gylvaginging, což je obecné představení severské tradice s převyprávěním velké části starých severských mýtů, včetně Thorovy cesty do Utgardu, Thorova rybaření, Balderovy smrti a Ragnaroku. Tato část je vyprávěna z pohledu krále Gylva, který si myslí, že může v iluzi slyšet příběhy tří bohů. Autor tímto způsobem zakrývá skutečnost, že se jedná o historická fakta, a tak nemůže být prohlášen za kacíře. Skaldkarúv gól ukazuje, na správné používání jazyka při psaní poezie. Třetí část Håttatal je velkou básní na počest norského krále Hákona Hákonssona a jeho hraběte Skule Bårdssona. Existuje mnoho překladů Snorreovy Eddy do novějších jazyků, včetně překladů od Anne Holtsmark a od Erika Eggena. Norská vydání obvykle obsahují Gylvaginging a příběhy ze Skaldskaparmálu, zatímco technika psaní poezie je vynechána. Roku 1999 bylo celé dílo přeloženo do švédštiny Karlem G. Johanssonem a Matsem Malmem a roku 2005 do angličtiny Anthonyem Faulkesem.^[11]

2.3 Mytologie

Je věda zabývající se studiem mýtů. Slovo mytologie znamená vyprávění příběhů. Severská mytologie je soubor pověstí, legend, které jsou společné pro země severní Evropy.

2.3.1 Božstvo

Ódin, nejstarší a nejvýznamnější z bohů, je bohem smrti, války a magie. Jeho rodiči jsou podle pověsti obr Bora a obryně Bestly. Sourozenci jsou Vili, Vé a Hönri. Získal moudrost tím, že obětoval jedno oko. Obětoval sám sebe, aby poznal tajemství run. Podle pověsti visel devět dní a nocí na bájném stromě Yggrasilu. Bok měl probodnutý oštěpem, vítr s ním cloumal tak, že se mu oštěp zarážel hlouběji a způsoboval čím dál větší bolest. Celých devět dní nemohl jíst ani pít. Devátý den, když byl na pokraji smrti, poznal tajemství run a pochopil jejich moc. V ten okamžik se přetrhlo lano a Ódin se zřítíl ze

stromu. Byl uctíván v mnoha kulturách a v každé měl jiné jméno. Alföðr „otec všech“, Drauga Dróttinn „pán zabitých“ nebo „bůh šibenic“, Bileyg „Slabozraký“, je také označován jako bůh nákladu a vězňů. Mezi jeho symboly patří dva havrani Hugin „myšlenka“ a Munin „paměť“ létají nad světem a nosí Ódinovi zprávy, dva vlci Geri a Freki, trůn Hlidsjálfu, páska přes oko, runa Ansuz v překladu „bůh“, kopí či oštěp Gungir, rohatá přilbice, Yggrasil, šibenice a Valknut, což je znamení posmrtného života, které bývá vyryto na náhrobních kamenech. Objevuje se v příbězích Před počátkem a po něm, Yggdrasil a devět světů, Mímiho hlava a Ódinovo oko, Poklady bohů, Mistr stavitel, Lokiho děti, Básnická medovina, Jablka nesmrtelnosti, Baldrova smrt, Lokiho poslední dny, Ragnarök: konečný osud bohů. ^[2]

Thór nebo také Tór je Ódinův syn a jeho matka je Jörð bohyně země. Jiným označením pro Thora je hromovládce. Je ochráncem Asgardu a Midgardu, bohem přírodních sil, síly a plodnosti. Nejčastěji je popisován jako obrovitý silný muž s rudým plnovousem. Bývá označován nejsilnějším bohem, jeho síla je zintenzivněna pásem síly Megingjördem. Pokud ho má na sobě jeho síla se zdvojnásobí. Thor je nejčastěji zobrazován s bájným kladivem Mjöllni, které mu ukovali skřeti Brokk a Eitri. Podle jedné z bájí jezdí Thor po nebi ve voze taženém dvěma kozami Tanngjost a Tanngrisne. Když Thor řídí tento vozík zvěstí to bouřku. Thor nosí železné rukavice, díky nimž kladivo snáze sevře. Jeho manželkou je zlatovlasá bohyně Sif, se kterou má syny Módiho zlostného, Magniho silného a dceru mocnou Trúd. ^[2] Jeho nevlastním synem je Ull. Ull je bohem zimy a je výborným lukostřelcem a lyžařem. Objevuje se v příbězích Poklady bohů, Mistr stavitel, Lokiho děti, Tórova cesta do země obrů, Freyjina neobvyklá svatba, Jablka nesmrtelnosti, Baldrova smrt, Lokiho poslední dny, Jablka nesmrtelnosti, Rybářská výprava Hymiho a Tóra, Ragnarök: konečný osud bohů. ^[9]

Loki je bůh lsti a falše. Jako jediný z bohů nepochází z Asgardu, ale z Jotunheimu. Je synem Laufey nebo též Nál či Jehly a Fárbautiho v překladu „Ten, kdo uštědřuje nebezpečné údery“. Loki je podle všeho velmi pohledný, působí důvěryhodně a přátelsky, přestože je nejprotřelejší ze všech bohů v Asgardu. Pohybuje se po nebi pomocí létajících střevců. Dokáže měnit podobu v jinou lidskou bytost nebo ve zvíře. Loki je Ódinův pokrevní bratr a Tóruv přítel a zároveň největší zrádce. Bohové ho snášejí, s největší pravděpodobností proto, že ve chvíli největší nouze, je zachráněn právě jeho vychytralostí. S manželkou Sigyn má dva syny Narveho a Valeho, další tři děti má s obryní Angerbodou. Objevuje se v příbězích Poklady bohů, Mistr stavitel, Lokiho děti, Básnická medovina, Tórova cesta do země obrů, Freyjina neobvyklá svatba, Jablka nesmrtelnosti, Baldrova smrt, Lokiho poslední dny, Ragnarök: konečný osud bohů. ^[2]

Ódinovi bratři Vili a Vé žili spolu s ním v propasti Ginnungagap. Společně zabili obra Yumiho a stvořili devět světů. Z Ymiho masa stvořili hlínu, z kostí hory a pohoří, ze zubů vznikl písek, kameny a štěrk. Kolem našeho světa postavili zeď z Ymiho řas. Krajina v našem světě byla krásná ale pustá. Neprocházeli se zde lidé ani zvířata. Bratři procházeli naším světem až došli k moři, kde našli dvě dřevěná polena. Jedno bylo z jilmu a druhé z jasanu. Ódin vdechl polenům život, Vili jim dal vůli, moudrost a odhodlanost a Vé je

vyřezal do lidské podoby. Z jednoho z polen byla žena z druhého muž. První lidi pojmenovali Ask a Ebla.^[2]

2.3.2 Místa a události

Nejvýznamnějšími místy severské mytologie jsou Yggdrasil a Mímiho studna. Yggdrasil je mohutný jasan, je to jeden z nejkrásnějších a největších stromů vůbec. Roste mezi devíti světy a nejvyšší větve se pnou až nad mraky. Kořeny tohoto stromu ústí až ke třem studnám, ze kterých berou vodu. První kořen zasahuje do podsvětí „Níflheimu“, z prostředku tohoto světa vytéká pramen Hvergelmi, v němž žije drak Nídhögg. Druhý z kořenů vede do Jotunheimu, království mrazivých obrů a ústí do Mímiho studny.^[2]

Mímiho studna se nachází uprostřed země obrů Jotunheimu, zásobuje vodou bájný strom Yggdrasil. Střeží ji Mími strážce paměti. Každý den pije ze studny. Používá k tomu roh Gjallhorn. Na prvopočátku světa se vypravil ke studně Ódin otec všech, aby se z ní napil a poznal bezmeznou moudrost. Jedinou podmínkou, aby se mohl napít bylo, že Mímimu dá své oko. Ódin tedy hodil oko do studny, teprve poté se mohl z Gjallhornu napít. Svým jedním okem nyní dohlédl dál a lépe než kdy dřív. Od té doby se mu říká Blindi “slepý“, Hoár “jednooký“ a Bileyg “Plánovací oko“. Po válce bohů byl Mími poslán k Vánům jako rádce boha Höniho. Když byl Mími s ním, mluvil moudře a rozumně, pokud však odešel, nedokázal se rozhodovat. Vány to přestalo bavit, ale pomstili se Mímimu ne Hönimu. Nechali mu senout hlavu a odnesli ji Ódinovi. Ten potřel Mímiho hlavu bylinami a mumlal nad ní magická zaříkadla. Po chvíli hlava otevřela oči a promluvila, a radila všem dobře jako vždy. Po nějaké době ji Ódin zanesl zpět ke studni. Gjallhorn dali Heimdallovi. Až nastane Ragnarök zatroubí na něj a všichni bohové půjdou bojovat proti Surtovi.^[2]

Poslední bitva bohů a začátek nového světa se nazývá Ragnarök. Nastane, až budou všichni bohové spát. Jediný Heimdall uvidí, co se děje. Vše začne fimbulskou zimou, která nebude mít konce. Lidé budou mrznout a hladovět. Rozpoutají se války mezi otci a syny, bratr bude bojovat s bratrem a matky budou sledovat, jak jejich děti umírají. Nad světem vznikne temnota, domy se změní v ruiny. Přeživší lidé budou dále žít jako zvířata. Slunce i měsíc zmizí z oblohy a vzduch bude plný popela. Pokračovat bude velkými zemětřeseními, hory se budou rozpadat, spadlé stromy zničí obydlí přeživších. Zpřetrhají se i pouta vlka Fenriho, Lokiho syna, ten otevře tlamu a spolýká a zničí vše co mu přijde do cesty. Nastane potopa, to se druhé Lokiho dítě Jörmungand, Midgárdský had bude svíjet stále blíže k pevnině. Jeho jed otráví všechny mořské živočichy. Loki, jeho děti, Surt a armáda mrtvých se sejdou na bitevní pláni Vígríd. V tento okamžik zatroubí Heimdall na roh Gjallhorn probudí bohy k boji. Ódin bojuje s Fenrim, který ho zabije. Tór pomocí svého kladiva zabije midgárdské hada, ale je zabit jeho jedem. Fenriho nakonec zabije Ódinův syn Vídar. Heimdall se utká s Lokim, oba umírají vedle sebe ve stejnou chvíli. Surt nakonec spálí svět, poté plameny zavalí voda, zní se vynoří nová země. Žena a muž, Život a Životní touha vyjdou z dutiny Yggdrasilu a z jejich lásky

vznikne lidstvo. Jedinými přeživšími z bohů jsou Ódinovi synové Vídar a Váli, Tórovi synové Módi a Magni, z podsvětí se vrátí Baldr a Hód.^[2]

2.4 Odraz v současné kultuře

Motivy severské mytologie se objevují v nejrůznějších filmech a seriálech. Nejznámějšími filmy se severskými bohy jsou filmy od společnosti Marvel Entertainment, ve kterých se objevují postavy Lokiho, Thora, Ódina, Heimdala, Frigg, Hell, Fenriho a Valkýr. Tyto filmy se ovšem v některých skutečnostech neshodují s mytologií. Thor je zde sice silný vysoký muž, ale místo zrzavých vlasů a vousů je má blondě. Dále nevlastní pás síly. Loki je zde nevlastním bratrem Thora, v mytologii je pokrevním bratrem Ódina ve filmech navíc není zmíněno, že vlastní létající střevíce. Hell je ve filmech zobrazena jako sestra Thora, ale původně byla Lokiho dcerou. Mezi seriály, které byly inspirovány severskou mytologií patří Američtí bohové a Ragnarök – Konec světa.

Prvky severského písemnictví se objevují i v knihách. Jsou jimi inspirovány nejen příběhy autorů severských zemí. Objevují se v literatuře po celém světě. A to například knihy od britského spisovatele Neila Gaimana-Severská mytologie, ve které jsou přepsány některé báje starší eddy, Američtí bohové, zde se postavy severské mytologie objevují pod jinými jmény. Srdce čarodějky od Genevieve Gornichec je převyprávěním příběhu o Lokiho dětech tentokrát z pohledu jejich matky Angrbot. Dalšími jsou Stallo od Stefana Spjuta, hexalogie lhář od Jakuba Čwieka, část knihy Tolkienův prsten od Davida Daye a Ve větvích Yggdrasilu od terezy kadečkové.

V Norsku se dodnes klade velký důraz na staré norské ságy, ve kterých je dokonale popsán život ve 12.- 13. století.

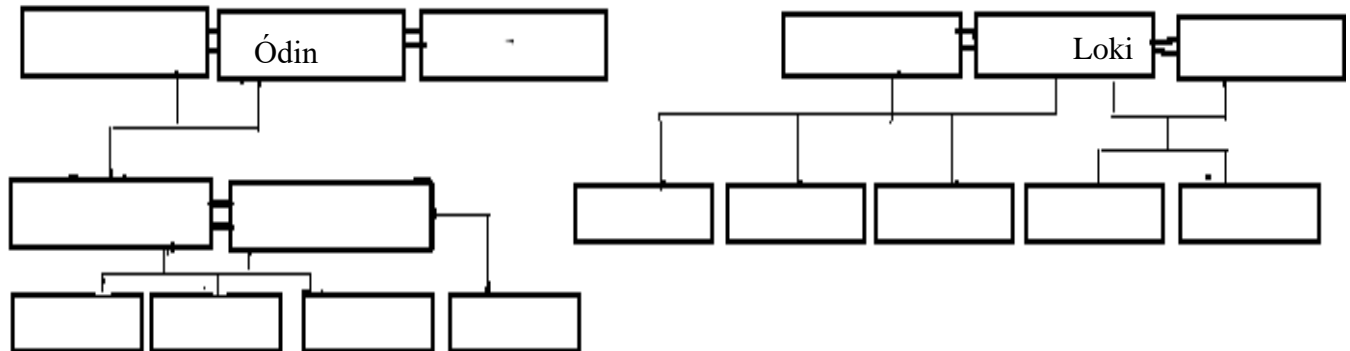
Velmi důležitá jsou muzea, ve kterých nalezneme spoustu nejrůznějších runových nálezů a fragmenty ság. Mezi nejznámější patří Muzeum kulturní historie v Oslu, Muzeum vikingských lodí v Oslu, Univerzitní muzeum v Bergenu, Národní muzeum v Dánsku a Riksantikvarieämbetet ve Švédsku.^[10]

2.5 Praktická část

Jako praktickou část své ročníkové práce jsem si připravila pracovní list, křížovku a slepou mapu s runovými nálezy pro mladší studenty gymnázia Zikmunda Wintra. Společně s pracovním listem jsem si připravila prezentaci pomocí, které zadané úkoly plnily. Pracovní list měl celkem pět úkolů. Většinu třídy nejvíce bavil poslední úkol, ve kterém pomocí runové abecedy vyluštily dva nápisy, které se nacházely na dvou z runových nálezů v mé ročníkové práci. Druhým nejoblíbenějším úkolem byla křížovka. Nejtěžší pro třídu byla slepá mapa.

Severské písemnictví-Pracovní list

1. Doplňte do rodokmenu jména bohů.

2. Napište jména dalších bohů (alespoň tři).

3. Přiřaďte k sobě pojmy a obrázky.

Thor:

2

Loki:

1

Ódin:

3

d

a

e

b

c

4. Přiřaďte text k názvu díla

Eyrbyggja saga

Starší Edda

Mladší Edda

Skadi vzala jedovatého hada a posadila ho Lokimu nad tvář. Z hada kapal jed. Sigyn, Lokiho žena, seděla u něho a držela nad ním mísu, do níž chytala jed. Když byla mísa plná, vynášela ji, aby ji vylila. Zatím kapal jed na Lokiho. Tehdy sebou trhal tak mocně, že se chvěla celá země. Nyní tomu lidé říkají zemětřesení.

Král Gylfi byl muž moudrý a znalý kouzel. Tuze se divil, jakými kouzly to Ásové vládnu, že všechno se děje jim po vůli. Přemýšlel, jestli to je jejich přirozenost, nebo to způsobují božské mocnosti, jimž obětují. I vydal se do Ásgardu. Vypravil se tajně a v přestrojení za starce, aby zůstal nepoznán. Leč Ásové byli chytřejší o to, že měli prorocký dar. Věděli o jeho cestě ještě, než přišel, a poslali na něj šálení zraku. A tak, když vstoupil do hradu, spatřil tam palác tak vysoký, že ho sotva celý přehlédl. Střechu měl obloženou zlatými štíty jako šindeli.

Arnel byl skvělým hospodářem a nechal své otroky pracovat celý den od východu do západu slunce. Patřili obě země Ulfar's-fall a Orligstead, nikdo nemohl bydlet v těchto zemích beze strachu z násilí Thorbrandových synů. Teď v zimě bylo Arnelovým zvykem nosit seno z Orligsteadu v noci za novoluní, protože jeho otroci nepracovali v noci. Nevšímal si ani toho, jestli si Thorbrandovi synové nebyli vědomi nošení sena. Nyní jedné zimní noci před Yule Arnel vstal a probudil tři své otroky, z nichž jeden se jmenoval Ofeig. Arnel s nimi šel do Orligsteadu. Měli čtyři voly a k tomu dvě saně.

5. Vyluštěte nápis v runovém písmu.

⇒ F MRIT NFR⇒F

Severské písemnictví

Obr. 4

Mytologie

- **Ódin**- bůh smrti, války a magie

Manželka: Frigg a Jörd

bratři Vili, Vé a Hógni

Symboly: havrani, dva vlci, trůn Hlidsjálfu, páska přes oko, runa Ansuz

pověsti: Tajemství run a Jak poznal moudrost, Ragnarók: Konečný osud bohů, Poklady bohů

- **Thor**- bůh přírodních sil, síly a plodnosti

manželka: Sif

děti: Módi zlostný, Magni silný, mocná Trúd a Ull

Symboly: kladivo Mjöllni, pás síly Meginjördem, dvě kozy

Pověsti: Poklady bohů, Freyna neobvyklá svatba, Ragnarók: Konečný osud bohů

- **Loki**- bůh lsti a falši

Manželka: Sygin

Děti: Narfi, Vali, Midgardský had, Fenri a Hel

Symboly: létající střevíce

Pověsti: Poklady bohů, Mistr stavitel, Freyna neobvyklá svatba, Jablka nesmrtelnosti

Obr. 5

Ságy

- **Eyrbyggjasága**- islandská sága

13. Století

Přesná dokumentace zvyků, hospodaření, oděvů i soudních procesů

Hlavní postavy: Snorri a Arnkel

- **Starší Edda**- islandská sága

13. Století

Soupis mytologických a hrdinských písní

Písně: Lokiho pře, Vědmína píseň, Píseň o Vólundovi

- **Mladší Edda**- islandská sága

13. Století

Sbírka básní, proložené prózou

Básně: Gylfiho oblouznění, Jazyk básnický

Obr. 6

Runy

- **Starší futhark**-24 znaků

Dělí se na 3 rodiny po 8 znacích

- **Anglosaský futhark**- 33 znaků

Nejstarší nápis pochází z 5. století

- **Mladší futhark**- 16 znaků

Vikingská éra

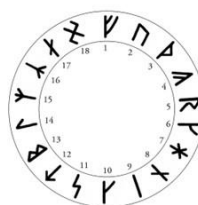
Neobvyklá reformace

- **Armánský futhark**- 18 znaků

Nepoužívá se k psaní

Podle Guida von Lista nejstarší systém

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
F	A	P	F	R	C	X	P	H	T	I	S	
f	u	th	a	r	k	g	w	h	n	i	j	
13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	
Z	C	Y	S	T	B	M	M	T	O	R	X	
l	p	z	h	a	t	b	e	m	i	ng	o	d

Obr. 7

Runové nálezy

- **Nápis v Hagia Sofia**- Istanbul

Na žilové desce

Jsou zde tři nápisy

- **Hřeben Vimose**- Alleso

Nalezen spolu s dalšími předměty

Jeden z nejstarších nápisů

- **Runová kost s nápisem**- Oslo

Používal se k předávání zpráv

- **Spona z Bratsbergu**- Oslo

Stříbrná spona

- **Kus dřeva s runovým nápisem**- Bryggen

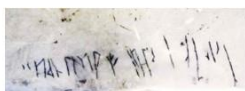
Je zdobený obrazy lodí

- **Dynnasteinen**- Oslo

Kamenná deska s obrazy a nápisy

- **Řezba Sigurd**- Ramsundberget

Popisuje stavbu mostu

Obr. 8

3 ZÁVĚR

V teoretické části ročníkové práce jsem se zabývala runami, runovými nálezy, rozdělením a využitím run, ságami a severskou mytologií. Snažila jsem se co nejjednodušeji a nejsrozumitelněji shrnout nejdůležitější informace. Nejprve jsem se zabývala tím, čemu se věnuje severské písemnictví, co jsou runy a co je mytologie. A následně jsem vše popsala.

Ročníková práce pro mě měla velký přínos. V úvodu jsem byla přesvědčená, že o tomto tématu vím hodně, ale postupně jsem narazila na tolik nových a zajímavých faktů, o kterých jsem neměla ani tušení. Navíc jsem se naučila i několik slov v norštině. Díky praktické části jsem mohla část svých poznatků předat i mladším žákům gymnázia.

Myslím, že toto téma by se dalo rozebrat daleko podrobněji. Mohla by být také dobrou přípravou pro psaní dalších odborných prací na vysoké škole. Největší komplikací bylo velké množství cizích slov, práce s odbornou literaturou a pochopit starší texty a jazyk ság, ze kterých jsem čerpala.

Myslím si, že tato práce bude přínosem v budoucím studiu.

4 POUŽITÁ LITERATURA

- 1 ENCYKLOPIDIA: hlava oštěpu Øvre Stabu. Encyklopedia: hlava oštěpu Øvre Stabu [online]. b.r., b.r. [cit. 2022-12-13]. Dostupné z: https://wikijii.com/wikiØvre_Stabu_spearhead
- 2 GAIMAN, Neil. Severská mytologie. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2311-1.
- 3 RUNARMÁL: runy. *RUNARMÁL* [online]. c2009-2019 [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: <https://www.runarmal.cz/runy/>
- 4 Runy: tajné techniky germánských runových mágů. 1989. Olomouc: Fontána, [2021]. ISBN 978-80-7651-038-8.
- 5 *SEVEROZÁPADNÍ GERMÁNŠTINA A JEJÍ MÍSTO V KLASIFIKACI GERMÁNSKÝCH JAZYKŮ: lexikostatistická analýza apelativní slovní zásoby nejstarších runových nápísů* [online]. 2004 [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/flysystem/fedora/pdf/101208.pdf>
- 6 Sprakprat: práci s runovými nápisy. *Sprakprat: práci s runovými nápisy* [online]. 2020, 10.ledna 2020 [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: <https://sprakprat.no/>
- 7 VELKÁ NORSKÁ ENCYKLOPEDIE: dynnasteinen. *Store norske lexikon: dynnasteinen* [online]. Oslo: Frans-Arne Stylegar, 2020, 1. září 2020 [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: <https://snl.no/Dynnasteinen>
- 8 VELKÁ NORSKÁ ENCYKLOPEDIE: eyrbyggja saga. *Store norske lexikon: eyrbyggja saga* [online]. Oslo: Børge Nordbø, 2020, 2. prosince 2020 [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: https://snl.no/Eyrbyggja_saga
- 9 VELKÁ NORSKÁ ENCYKLOPEDIE: thor. *Store norske lexikon: thor* [online]. Oslo: Ellen Marie Næss, 2022, 5.srpna 2022 [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: https://snl.no/Tor_-_i_norr%C3%B8n_mytologi

10 ZILMER, Kristel. Velká Norská Encyklopedie: runy. *Store Norske Leksikon: runer* [online]. Oslo: Kristel Zilmer, c2022 [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: <https://snl.no/runer/>

11 VELKÁ NORSKÁ ENCYKLOPEDIE: snorres_Edda. *Store norske lexikon: Snorres_Edda* [online]. Oslo: Børge Nordbø, 2022, 10. listopadu 2022 [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: https://snl.no/Snorres_Edda

12 VELKÁ NORSKÁ ENCYKLOPEDIE: Njålova sága. *Store norske lexikon: Njålova sága* [online]. Oslo: Børge Nordbø, 2021, 11. prosince 2021 [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: https://snl.no/Njåls_saga

13 VELKÁ NORSKÁ ENCYKLOPEDIE: sága. *Store norske lexikon: sága* [online]. Oslo: Børge Nordbø, 2022, 14. listopadu 2022 [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: <https://snl.no/saga>

5 SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

Obr. 1 Spona z Bratsbergu [10]	7
Obr. 2 Kylversteinen z Gotlandu [10]	7
Obr.3 Dynnasteinen [10]	8
Obr.4 prezentace [vlastní archiv]	17
Obr.5 prezentace [vlastní archiv]	17
Obr.6 prezentace [vlastní archiv]	17
Obr. 7 prezentace [vlastní archiv]	18
Obr. 8 prezentace [vlastní archiv]	18

6 PŘÍLOHA 1: TABULKA POJMŮ

Angeboda	obryně, matka Lokiho dětí
Asgard	sídlo bohů
Ask	první muž z jasanu
Baldr	nejkrásnější z bohů, syn Ódina
Bestla	matka Ódina, Viliho a Véa
Bor	otec Ódina
Brokk	skřet pomáhá bratrovi v kovárně
Eitri	vlastní s bratrem dílnu, dokáže vyrobit cokoliv
Embla	první žena z jilmu
Fárbauti	otec Lokiho
Fenri	vlk, syn Lokiho
Fimbulská zima	nikdy nekončící zima před Ragnarókem
Ginnungagap	propast mezi světem ohně a mlhy
Gjallahorn	roh k Mímiho studně
Gungni	Ódinův oštěp
Hel	vládkyně říše tech, kteří nezemřeli v boji
Hlidsjálfu	Ódinův trůn
Hód	slepý bůh

Hóni	bůh, který dal lidem rozum
Hvergelmi	pramen v Nilfheimu
Jotunheim	říše obrů
Jörd	bohyně země
Jörmungard	Midgardský had, dítě Lokiho
Laufey	matka Lokiho
Megingjörd	pás síly
Midgard	svět lidí
Mími	strážce moudrosti
Mímiho studna	studna, do které ústí kořeny světa
Mjöllni	thorovo bájné kladivo
Nídhögg	drak, požírá mrtvoly a ohlodává kořeny Yggrasilu
Nilfheim	svět mlhy
Ragnarök	poslední bitva bohů
Sif	manželka Thora
Surt	ohnivý obr ozbrojený plamenným mečem
Tanngjost a Tanngrisne	Thorovi kozy, krehé táhnou jeho vůz
Vígríd	pláň, kde proběhla poslední bitva bohů
Yggrasil	strom světa
Yumi	první bytost, předek všech obrů